

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ НА ОПТОВИХ РИНКАХ УКРАЇНИ

Розглянуто взаємодію складових елементів оптового ринку сільськогосподарської продукції на основі її каналів постачання і дистрибуції. Досліджено механізм формування цін на сільськогосподарську продукцію. Запропоновано методику визначення оптово-відпускної ціни, "імпоротної" оптової ціни та вигідної ціни закупівлі сільськогосподарської продукції на оптовому ринку.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, оптовий ринок, ціна, торгівля

Virt M.

PRICE FORMATION MECHANISM FOR AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE WHOLESALE MARKETS OF UKRAINE

The interaction of components in the wholesale market of agricultural products from the delivery channels and distribution are examined. Price formation mechanism for the agricultural products is investigated. The method of determining the wholesale selling price are suggested, "import" wholesale price for the respective purchase price of agricultural products in the wholesale market.

Keywords: agricultural products, wholesale market, price, trade

Вступ. Набуття Україною асоційованого членства у ЄС вимагатиме пошуку та реалізації принципово нових шляхів формування конкурентоспроможного аграрного сектору національної економіки, залучення до цього процесу малого і середнього сільського бізнесу, створення йому належних умов для прибуткового господарювання та комфортного функціонування у сільській місцевості, використовуючи, насамперед, європейський досвід.

На сьогоднішній день пріоритетом розвитку економіки з боку держави повинен стати розвиток елементів ринкової інфраструктури, їх реформування відповідно до світових стандартів, оновлення правової та технічної бази для забезпечення ефективного їх функціонування. Даний період економічного розвитку України яскраво свідчить про необхідність активізації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо реалізації регіональних програм і вжиття заходів, спрямованих на розбудову та розвиток інфраструктури аграрного ринку держави, насамперед, регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції (далі – ОРСП).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблем руху сільськогосподарської продукції через ОРСП і формування цін на неї присвячені праці багатьох вчених, серед них: В. В. Апопій [1], Л. М. Васильєва [2], Н. А. Голошубова, Л. О. Литвиненко [3], П. О. Куцик [4], М. В. Мокляк [5], В. С. Пінішко [6], Ю. Б. Чаплінський [8], О. Г. Шпикуляк [7] та ін. Вони у своїх працях розглядали теоретичні та методологічні аспекти розвитку ОРСП. Щодо сучасного стану та тенденцій розвитку цих ринків, то недостатньо уваги приділяється саме дослідженню руху сільськогосподарської продукції від агровиробника до роздрібного торговця через ефективний

канал її постачання – ОРСП, визначенню ціни зі сторін постачання та дистрибуції у механізмі функціонування ОРСП.

Взаємодія учасників оптового ринку сільськогосподарської продукції. Із досвіду функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в світі для України важливо розуміти головні переваги, які вони створюють за допомогою концентрації продукції та попиту, для ефективного процесу ціноутворення, при відкритій конкуренції і прозорості процесу зберігання та збуту.

Як свідчить досвід розвинутих країн, оптимальною формою такої організації є оптові ринки сільськогосподарської продукції. Відповідно до Закону України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції", під ринком необхідно розуміти юридичну особу, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і який в установленому цим Законом порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції [9].

Оптовий ринок сільськогосподарської продукції є компонентом національного оптового ринку, який за допомогою механізмів ціноутворення і задоволення інтересів його учасників уможливило ефективний рух сільськогосподарської продукції від агропромислового комплексу (далі – АПК) до сфери роздрібної торгівлі та частково, до інших учасників сфери оптової торгівлі й АПК. На рис. 1 наведено схему руху сільськогосподарської продукції через ОРСП і виокремлено механізм формування цін на дану продукцію через визначення оптово-відпускної ціни та "імпоротної" оптової ціни зі сторони напрямів постачання, і вигідної ціни закупівлі зі сторони каналів дистрибуції агропроду-

вольчих ресурсів. До складових елементів ОРСП належать суб'єкти оптового ринку, механізми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, а також реалізація цілей суб'єктів оптового ринку.

Суб'єктами ОРСП зі сторони каналів постачання є приватні та сімейні господарства, асоціації виробників сільськогосподарської продукції, індивідуальні та дрібні виробники (фермери), імпортери. Зі сторони каналів дистрибуції суб'єктами ОРСП є роздрібні торгові "точки", ринки та вулична торгівля, заклади ресторанного господарства, супермаркети та асоціації роздрібною торгівлі, роздрібні магазини, експортери, оптовики з інших регіонів країни та переробники сільськогосподарської продукції. Всі ці суб'єкти забезпечують ефективний рух сільськогосподарської продукції від сфери АПК до сфери роздрібною торгівлі та відповідають усім інтересам суб'єктів внутрішнього ринку, – зазначає П. О. Куцик [4].

Механізми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію і реалізації цілей суб'єктів ОРСП (виробників, оптовиків і роздрібних торговців), з одного боку, формуються на основі організаційно-економічних та інфраструктурних умов, які прописуються законодавством і торговими правилами, а, з іншого боку, є виявом взаємодії попиту та пропозиції на сільськогосподарську продукцію, що уможливає відповідне планування руху суб'єктами ОРСП агропродукції через оптовий ринок і здійснення ефективного формування цін та неї.

Порядок формування цін на сільськогосподарську продукцію на ОРСП. На думку Ю. Б. Чаплінського, у процесі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію необхідно врахувати вплив трьох груп факторів: 1) вартість засобів виробництва та предметів праці; 2) вартість робіт, послуг, насіння; 3) вартість послуг з переробки і реалізації продукції [8].

Ці фактори враховуються першочергово, але при формуванні цін на сільськогосподарську продукцію необхідно враховувати ще одну особливість – нееквівалентність міжгалузевого обміну і диспаритет цін. Через відсутність еквівалентності міжгалузевого обміну сільське господарство втрачає свої активи, різко знижуються можливості не тільки розширеного, а й простого відтворення виробництва. Ця тенденція заслуговує на увагу й оцінку з огляду на необхідність втручання на державному рівні.

Особливістю галузі є те, що виробництво продукції суттєво залежить від природно-кліматичних умов, а також часто спостерігаються відмінності в продуктивності худоби і земель. Виробничі витрати зумовлені як природними чинниками (клімат, рельєф, земля, опади тощо), так і економічними (забезпеченість ресурсами, розміри виробництва, ступінь еластичності попиту та пропозицій). Саме тому аграрний сектор потребує державного регулювання, оскільки регулюючи ціни, держава здійснює вплив на відтворювальний процес у сільському господарстві. Завдання державного регулювання цін полягає в тому, щоб не допустити високого рівня інфляції та забезпечити необхідну прибутковість виробникам сільськогосподарської продукції [3].

Л. М. Васильєва вважає, що особливістю формування цін на сільськогосподарську продукцію є залежність кон'юнктури ринку від таких факторів:

1) пора року. Наприклад, найнижчі ціни на овочі, картоплю припадають на період збирання врожаю (серпень-жовтень), тобто в цей період спостерігається збільшення пропозиції, найвищі ціни складаються з січня по липень, тому що у цей період додаються ще витрати на зберігання. Зниження цін на молочні продукти припадає на квітень-серпень. Саме в цей період спостерігається збільшення пропозиції, а в осінньо-зимовий період, коли надої зменшуються, а відповідно і пропозиція, ціни на молочні продукти підвищуються;

2) погодні умови. Ціни на продовольчі товари, а особливо на картоплю і овочі, залежать від сприятливих погодних умов. Якщо рік був врожайним на ці продукти ціни нижчі – це пояснюється великою пропозицією; і навпаки, якщо рік видався маловрожайним – ціни підвищуються (зменшення пропозиції);

3) місце реалізації. Ціни на міських ринках на продовольчі товари нижчі, ніж ціни в торговельній мережі. Це пояснюється тим, що на міські ринки надходить в основному продукція, вироблена в особистих підсобних господарствах населення;

4) рівень платоспроможності населення. В кінцевому результаті саме він формує попит і регулює пропозицію. Неплатоспроможність населення особливо простежується при реалізації м'яса і м'ясопродуктів, молокопродуктів [8].

Основними чинниками, що впливають на формування закупівельних цін, на думку В. С. Пінішка є: сезонне призупинення виробництва продукції (у рослинництві); кліматичні умови; ґрунтові умови; надзвичайно тривалий процес виведення нових видів біологічних, помологічних і товарних сортів сільськогосподарської продукції, в тому числі трансгенної; отримання врожаю деяких видів сільськогосподарської продукції без участі робочої сили і засобів виробництва; відсутність ринку землі як засобів виробництва [6, С. 59].

В. М. Мокляк зазначає такі чинники, що найбільше впливають на собівартість сільськогосподарської продукції: природні умови, родючість землі, рівень механізації праці, особливості вирощування культур, умови зберігання та транспортування продукції [5].

Враховуючи викладене, необхідно досліджувати процес формування ціни на сільськогосподарську продукцію при русі її через ОРСП. З рис. 1 видно, що зі сторони каналів постачання утворюється оптово-відпускна ціна сільськогосподарського виробника та оптова ціна імпортера.

Оптово-відпускна ціна сільськогосподарського виробника на ОРСП ($OЦ_{ОРСП}$) визначається за формулою:

$$OЦ_{ОРСП} = Ц_в + ТВ + ВЗ + П_{ОРСП} + П_в, \quad (1)$$

де $Ц_в$ – ціна сільськогосподарського виробника (закупівельна ціна) 1 т продукції, грн;

TB – транспортні витрати на доставку продукції на ОРСП у розрахунку на 1 т продукції, грн;

$B3$ – витрати на зберігання продукції на ОРСП у розрахунку на 1 т продукції, грн;

$P_{ОРСП}$ – маркетингові послуги ОРСП, грн;

$Pв$ – прибуток сільськогосподарського виробника у розрахунку на 1 т продукції, грн;

Оптова ціна імпортера ($ОЦ_{ім}$) визначається за наступною формулою:

$$ОЦ_{ім} = Ц_i + M3 + TB + B3 + P_{ОРСП} + P_i \quad (2)$$

де $Ц_i$ – закупівельна ціна імпортера 1 т сільськогосподарської продукції, грн;

$M3$ – митні збори у розрахунку на 1 т продукції, грн;

TB – транспортні витрати на доставку продукції на ОРСП у розрахунку на 1 т продукції, грн;

$B3$ – витрати на зберігання продукції на ОРСП у розрахунку на 1 т продукції, грн;

$P_{ОРСП}$ – маркетингові послуги ОРСП у грн;

P_i – прибуток імпортера у розрахунку на 1 т сільськогосподарської продукції у грн.

За цими цінами сільськогосподарська продукція реалізується у торговельну мережу. Ці ціни впливають на кінцеві роздрібні ціни, темпи розвитку сільського господарства і сфери торгівлі та рівень оплати працівників цих галузей [3, С. 95]

Зі сторони каналів дистрибуції, в умовах ринкової економіки суб'єкти роздрібно торгівлі, щоб не допустити збиткової діяльності повинні визначитися з цінами закупівлі сільськогосподарської продукції через ОРСП. При цьому вони розраховують отримати прибуток від продажу цієї продукції і сплату ПДВ виходячи із роздрібно ціни на споживчому ринку.

Вигідну ціну закупівлі сільськогосподарської продукції ($ЦЗв$) можна визначити за формулою (3):

$$ЦЗв = \frac{PЦ}{(1 - ПДВ)} - TB_p - TH_p \quad (3)$$

де $PЦ$ – чинна чи прогнозована роздрібна ціна 1 т сільськогосподарської продукції з ПДВ, грн;

TB_p – транспортні витрати роздрібно підприємства при доставці продукції із ОРСП у розрахунку на 1 т сільськогосподарської продукції, грн;

TH_p – торговельна націнка підприємства роздрібно торгівлі на 1 т сільськогосподарської продукції, грн;

$ПДВ$ – податок на додану вартість за чинною ставкою у десяткових дробах.

Визначивши вигідну ціну закупівлі товару, торговельне підприємство приймає рішення чи здійснювати закупівлю сільськогосподарської продукції через ОРСП. За встановленими принципами, правилами, критеріями відповідно до яких формується ціна у сфері роздрібно торгівлі на сільськогосподарську продукцію торговельне підприємство орієнтується: по-перше, на необхідність формування такого рівня ціни, за якого можливо встановлення оптимального рівня торговельної націнки; по-

друге, на встановлення такої роздрібно ціни, за якої здійснюється позитивний вплив на споживачів і процес реалізації сільськогосподарської продукції на продовольчому ринку.

Висновки. Цінова політика учасниками ОРСП зі сторони постачання є ефективним механізмом формування попиту на сільськогосподарську продукцію, а зі сторони дистрибуції є механізмом отримання прибутку. Розбіжність між ефективним і неефективним ціноутворенням залежить від самого процесу формування ціни. Для досягнення максимально можливого і стабільного рівня рентабельності, ціноутворення повинно стати невід'ємною частиною стратегії продажу сільськогосподарського виробника, а не простою операцією з формування ціни. Тому важливо відшукати баланс між бажанням суб'єктів роздрібно торгівлі одержати потрібну вартість і необхідністю суб'єктів АПК покрити свої витрати й отримати прибуток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії [Текст] : монографія / В. В. Апопій. — Львів : Видавництво ЛКА, 2007. — 368 с.
2. Васильєва Л. М. Ціноутворення на продукцію АПК в умовах ринку / Л. М. Васильєва // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
3. Литвиненко Я. В. Сучасна політика ціноутворення [Текст] : навч. посібник / Я. В. Литвиненко. — К. : МАУП, 2003. — 240 с.
4. Куцик П. О. Організаційно-економічний механізм функціонування оптової торгівлі в ринковому середовищі [Текст] : монографія / П. О. Куцик, М. Я. Вірт. — Львів : Вид-во ЛКА, 2011. — 320 с.
5. Мокляк М. В. Особливості ціноутворення на підприємствах агарного сектору / М. В. Мокляк // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_99/26.pdf.
6. Пінішко В. С. Ціни і ціноутворення [Текст] : навч. посібник / В. С. Пінішко, О. С. Рудницька, О. І. Юсипович. — Львів : Вид-во ЛКА, 2013. — 192 с.
7. Шпикуляк О. Г. Концептуальні основи ціноутворення в умовах аграрної економіки : теоретико-методологічний аспект / О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2007. — № 2. — С.107-114.
8. Чаплінський Ю. Б. Особливості ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції / Ю. Б. Чаплінський, А. О. Томусяк // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rusnauka.com/5.../6_128662.doc.htm.
9. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції : Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI (зі змінами) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1561-17>.

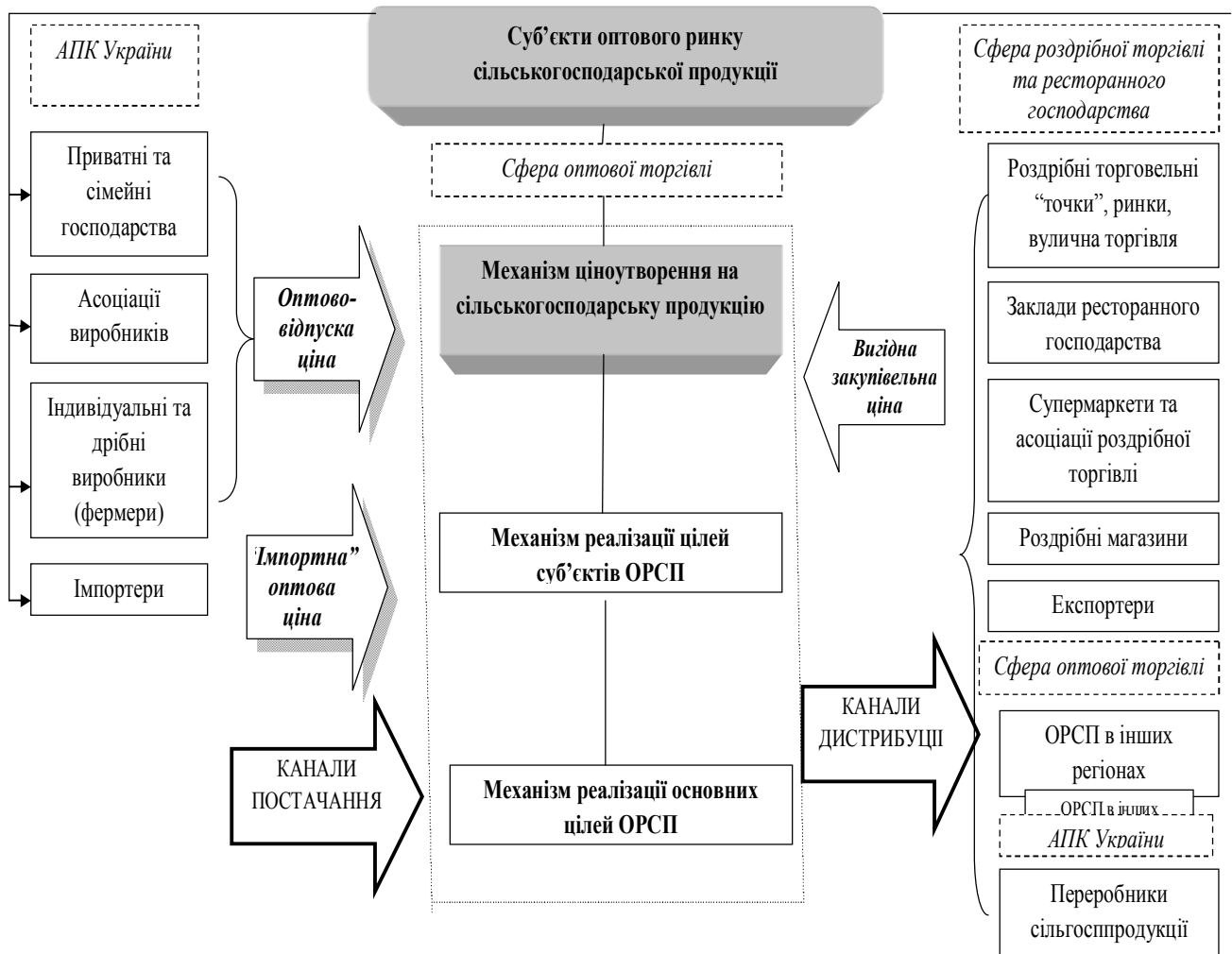

Рис. 1. Рух сільськогосподарської продукції через оптові ринки та формування ціни на неї (розробка автора)